

PRŮZKUM OBRAZU KORUNOVANÉ PANNY MARIE S JEŽÍŠKEM Z MUZEA V TELČI A SOUVISLOSTI JEHO VZNIKU

MICHAELA RAMEŠOVÁ – MICHAL VOPÁLENSKÝ – IVANA KUMPOVÁ
– JAROSLAV VALACH

The Virgin Mary, panel, Telč, panel painting, rosary, research, non-invasive imaging methods

In 2019, research of the panel painting of the Crowned Virgin Mary in Telč Museum, a uniquely preserved regional panel painting of unknown provenance dating from around 1500, was initiated. X-ray and computed tomography techniques were used to analyse the work. Additionally, the object's reactions to a heat stimulus and to infrared radiation were also monitored and evaluated. The radiographic research that compared the painting style technique facilitated the verification of modern-day adaptations of the painting. The research also enabled the authors to describe some aspects of how the painting was created by examining the engraved and brush underdrawings covered with colour pigments. The findings support the assumption that prints of foreign provenance connected to Rosary Confraternities were adapted. Close analogies were found in the works of Martin Schongauer. Although the painting's provenance is yet to be identified, it is clear that sources recording the existence of the miraculous image of the Virgin Mary in the Church of the Mother of God in Telč refer to a statue. The painting was most likely made at the time of the Lords of Hradec which would point to art centres to the west of Telč. Formally and iconographically, the work continues the tradition of Bohemian Marian panel painting.

Keywords: Virgin Mary – panel – Telč – panel painting – rosary – research – non-invasive imaging methods

Od roku 2019 probíhal průzkum deskového obrazu korunované Panny Marie z muzea v Telči, jedinečně dochované regionální památky deskového malířství dosud ne zcela objasněné provenience, která pochází z doby okolo roku 1500. Dílo bylo analyzováno pomocí RTG snímkování a metodou výpočetní tomografie. Sledována a vyhodnocena byla též reakce objektu na tepelný podnět a na ozáření v infračervené oblasti spektra. Průzkum pomocí radiografie, na jehož základě byla porovnávána technika malířského rukopisu, přispěl k ověření rozsahu novodobých zásahů do malby. Výzkum též umožnil popsat některé aspekty vzniku výjevu studiem ryté i štětčové podkresby překryté barevnými pigmenty. Zjištění podporují předpoklad, že dílo vzniklo adaptací grafických předloh zahraničního původu vázaných na prostředí růžencových bratrstev. Podobnosti vykazuje zejména s díly Martina Schongauera. Provenienci díla dosud identifikovat nelze, podařilo se však upřesnit, že pramenné zmínky o existenci zázračného vyobrazení Panny Marie v chrámu Matky Boží v Telči hovoří o soše. Obraz patrně vznikl v době pánů z Hradce, což by ukazovalo spíše na spojení s centry západně od Telče. Dílo formálně i ikonograficky navazuje na tradici českého mariánského deskového obrazu.

Klíčová slova: Panna Marie – deskový obraz – Telč – deskové malířství – růženec – průzkum – neinvazivní zobrazovací metody

doi.org/10.56112/pp.2022.1.04

Ve sbírkách telčského muzea (Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč) se dochoval pozoruhodný deskový obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z doby okolo roku 1500, který dosud nebyl samostatně publikován.¹⁾ V nedávné době se vyskytla příležitost zaměřit na něj bližší

pozornost v souvislosti se studiem dokladů o tradici mariánské úcty v Telči.²⁾ Díky zápůjčce obrazu k provedení výzkumu neinvazivními zobrazovacími metodami bylo současně možné zahájit detailnější zhodnocení díla po technologické stránce a analyzovat druhotné úpravy, jimiž obraz v minulosti prošel. Průzkum probíhal od roku 2019 v několika fázích a zaměřoval se zejména na popis památky, zhodnocení míry druhotných zásahů a zjištění technologie, která byla při zhotovení obrazu použita. Součástí bylo doplnění umělecko-historických souvislostí, jehož cílem bylo rozšířit či upřesnit dosud dosažitelné informace o vzniku této nepříliš známé malby. Zde uvedené poznatky jsou předkládány jako pokus o souhrn dostupných zjištění, která bude v budoucnu možné při dalším výzkumu doplňovat.

1) Obrazu se (dle znalostí autorů) souhrnně věnovala pouze nepublikovaná práce Hany Čejkové, viz H. Čejková, Deskový obraz Panny Marie s dítětem (z 15. století?) z Muzea v Telči. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Brno 2007 [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/b7n54/> [cit. 2019-05-13]. Vedoucí práce Milena Bartlová, na jejíž závěry lze nyní navázat a doplnit je. Obraz byl reprodukován v katalogu výstavy Kříž i kalich, viz Z. Jaroš a kol., Kříž i kalich (katalog výstavy). Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava 2006, s. 22 s datací do konce 15. století. Dílčí informace a některé předběžné (nyní korigované) hypotézy byly nedávno zveřejněny v katalogu výstavy Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši, viz K. Bobková-Valentová – P. Hnilicová edd., Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši (katalog výstavy). Praha: Historický ústav AV ČR 2020, s. 316–317, katalogové heslo C.I.21, autorka Michaela Ramešová.

2) M. Ramešová, Podoby mariánské úcty v Telči, in: K. Bobková-Valentová – P. Hnilicová edd., o. c. v pozn. 1, s. 158–165.

Obr. 1: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – přední strana (všechna foto O. Petyniak; archiv © NPÚ ÚOP v Telči; Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč, není-li uvedeno jinak).

POUŽITÉ METODY NEINVAZIVNÍHO PRŮZKUMU OBRAZU

Průzkum mariánského obrazu z telčského muzea (inv. č. Te-25/C/195) probíhal v prostorách instituce a na specializovaných pracovištích v Centru Telč, Ústavu teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, v. v. i. (dále jen CET, ÚTAM AV ČR), a to v letech 2019 a 2021. Jednalo se o prohlídku obrazu v přirozeném denním světle a v bočním osvětlení,³⁾ o snímkování pomocí rentgenografie, o provedení výpočetní tomografie, dále o výzkum pomocí termografie a také o zachycení reakce objektu na ozáření v infračervené oblasti spektra.

Pokud jde o parametry průzkumu, rentgenové snímkování obrazu probíhalo v zařízení TORATOM za užití reflexní rentgenky XWT-240-SE (X-RAY WorX, Německo).⁴⁾

3) Za pomoc při průzkumu velmi děkujeme Mgr. Petře Hnilicové. Fotografie byly pořízeny na fotoaparát Nikon D750 objektiv Nikkor 85/1.8 Otmarem Petyniakem pro archiv NPÚ ÚOP v Telči.

Pro snímání sloužil detektor XRD 1622 AP 14 (Perkin Elmer, USA). Vzdálenost mezi rentgenkou a detektorem byla nastavena na 1200 mm, přičemž rám s obrazem se nacházel ve vzdálenosti 300 mm od rentgenky. Tento způsob umožnil dosáhnout čtyřnásobného zvětšení a velikosti obrazového bodu (pixelu) 50 μm . Aktivní plocha detektoru o rozměru 409,6 na 409,6 mm dovolila na jednom snímku zachytit oblast obrazu o velikosti 102,4 na 102,4 mm. Malba byla snímkována postupně tak, že rentgenka a detektor byly synchronně posouvány, aby na sebe snímky navazovaly s přesahem. Celkově se snímek obrazu skládá z pěti na šest dlaždic.⁵⁾ Použitý expoziční čas byl 1700 ms; každý snímek představuje průměr z 16 expozičních. Úprava snímků proběhla metodou flat-field korekce. Použité snímky s otevřeným svazkem (open beam) a bez ozáření (dark field) jsou průměrem ze 400 expozičních.

Pro výpočetní tomografii bylo využito téhož přístrojového vybavení. Nastavení vzdálenosti mezi rentgenkou a detektorem na 1243 mm a mezi rentgenkou a osou rotace na 1045 mm umožnilo dosáhnout zvětšení přibližně 1,9 a velikosti rekonstruovaného prostorového bodu (voxelu) zhruba 168 μm .⁶⁾ Během jednoho tomografického scanu vzniklo 1200 projekcí na jednu plnou otáčku obrazu s expoziční dobou 1000 ms bez průměrování. Jednotlivé snímky byly korigovány metodou flat-field; korekční obrázky jsou průměrem z 200 expozičních. Obraz byl skenován ve třech výškách s dostatečným překryvem. Výsledné tři 3D modely byly virtuálně spojeny po rekonstrukci provedené metodou filtrované zpětné projekce algoritmem FDK v softwarovém nástroji VG Studio Max (Volume Graphics, Německo).

Průzkum obrazu aktivní infračervenou termografií využil záznamu přechodového děje teplotního pole vyvolaného na povrchu objektu pulzem výkonné halogenové lampy, která vyzařuje spolu se světelným i množství tepelného záření.⁷⁾ Přechodové teplotní pole bylo vytvořeno pulzem

4) Rentgenka byla provozována na urychlovacím napětí 100 kV s výkonem na terči 25 W.
5) Posuny na snímku vznikly vzhledem k nenulové síle desky.
6) Rentgenka byla provozována s urychlovacím napětím 110 kV při výkonu na terči 40 W.
7) Termogramy byly zaznamenány kamerou FLIR SC7600 s prostorovým rozlišením 512 × 640 pixelů a teplotním rozlišením 0.025 °C.

Obr. 2: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – zadní strana.

radiačního výkonu 2×500 W halogenového reflektoru zapnutého na 5 s ve vzdálenosti 3 m od malby. Pro zachycení reakce v infračervené oblasti spektra byla použita kamera a řídicí jednotka Hamamatsu C2400 „Infrared Vidicon“ pracující v oblasti vlnových délek 400–1800 nm. Pozorování byla prováděna v režimu bez filtru a s IR filtry Heliopan 780 nm, nebo 1000 nm. Budící záření vycházelo postupně ze sady studiových světel emulujících sluneční záření, z halogenových reflektorů, nebo z IR reflektorů pro noční sledování či jejich kombinace.

POPIS OBRAZU, JEHO SOUČASNÝ STAV A TECHNOLOGICKÁ ANALÝZA

Jak již bylo naznačeno, zkoumaný obraz lze považovat za významnou regionální památku. Dílo představuje Pannu Marii, která chová Ježíška v náručí (obr. 1). Andělé po stranách jí nad hlavou přidržují honosnou korunu. Zdobí ji také jednoduchá korunka s kvadrilobem. Madona má hladkou ušlechtilou tvář s drobnými rty v letmém úsměvu a vysoké čelo, její pleť dokresluje dokonale klenuté nadočnicové oblouky. Zpod sklopených víček Panna Marie hledí dolů k synovi. Vlnité vlasy jí splývají neseptnuté přes ramena k pasu a velký záhyb účesu jí odhaluje nadsazený ušní boltec. Marie je oděná v červeném rouchu se zeleným rubem, který v dekoltu zdobí zlatý lem. Oděv kryje zřasený modrý plášť s vyšívanými obrubami. Svěho syna Marie podpírá oběma rukama na bílé roušce. Pozoruhodným detailem je to, že má nahý Ježíšek kolem krku ovinutý růženec, na němž se střídají větší červené a drobnější žlutozelené perličky. Jednou rukou drží pozlacené jabl-

Obr. 3: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – frontální řez deskou ze zadního pohledu, CT model (všechny CT modely nebo RTG snímky © CET ŮTAM AV ČR, v. v. i. Laboratoř rentgenové tomografie; Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč).

ko srdčitého tvaru, druhou se dotýká matčina spodního bílého šatu odhaleného ve výstřihu. Levé chodidlo mírně vytáčí směrem k divákovi. Pohled Ježíšek směřuje do očí Panny Marie. Od jeho hlavy vycházejí ryté paprsky k několika soustředným kruhům na zlacené svatozáři, kterou doplňuje nepříliš precizně provedené puncování a karmínový kříž. Původně zlacená klenutá koruna Panny Marie se skládala z bohatě rozčleněných rostlinných dnes již hůře rozeznatelných špic. Obroučka klenotu je posázena drahokamy, oblouky doplňuje filigrán. Tvary koruny jsou zdůrazněny tmavou linií. Andělé po stranách jsou oděni v bílých tunikách (albách), na krku mají přeložený svršek spodního oděvu světle žluté barvy, který u levého anděla doplňuje zelený límec. Přes tuniky na prsou andělům spadají zkřížené štoly. Jejich rozpuštěné vlasy zdobí čelenky s bílými perličkami. Na rozepjatých křídlech, podaných z různých úhlů, se střídá červená a tmavě modrá barva, což odpovídá barevnému řešení stol i Mariina oděvu. Jedno z křídel levého anděla a záhyb jeho tuniky se dostává mimo formát, podobně jako špička křídla anděla na protilehlé straně. Pozadí výjevu zaujímá nepříliš precizní rytý pozlacený reliéf brokátu s tzv. granátovým vzorem, který vyplňují stylizované květinové motivy. V dolní třetině výjevu se pozadí poněkud mění.

Značně poškozená zadní strana desky byla též malířsky pojednána (obr. 2). V místech poruch je možné rozeznat několik vrstev,⁸⁾ na jejichž povrchu se lokálně obje-

8) Na zadní straně je (dle posouzení autorů) předběžně možné rozeznat

Obr. 4: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail kontaktu prken desky vedoucí přes postavu pravého anděla (vpravo) a praskliny vedoucí středem desky (nalevo) na RTG snímku.

vuji známky výrazných barev – reliktů červeně a bíle (či zelené barvy). Na rubu obrazu nyní dominuje zvláště porušená svrchní vrstva, pod níž je viditelná vrstva bílá. Povahu původního malířského ztvárnění zadní části obrazu lze kvůli druhotným opravám, odprýskání a setření malby za současného stavu dochování spíše předpokládat. Je však nanejvýš pravděpodobné, že šlo o imitaci drahého materiálu (nejspíše mramoru),⁹⁾ jak bylo pro daný typ obrazu typické. Na dalších dochovaných příkladech obdobného zpracování rubu deskového mariánského obrazu se uplatňovaly tmavé barevné odstíny.¹⁰⁾

Z průzkumu obrazu vyplynulo, že se podkladová deska malby o rozměrech 48,8 na 38 cm skládá ze dvou svislých prken, jednoho širšího a druhého podstatně užšího. Síla desky dosahuje 17,5 mm.¹¹⁾ CT snímkování umožnilo zjistit, že kontakt prken zajišťují čtyři trny (kolíkové spoje) takřka čtvercového průřezu ze štípaného dřeva (obr. 3). Hranice částí podkladu se přepsala na povrch výjevu, na němž se vytvořila svislá spára kopírující spoj zmíněných dílů (protíná postavu anděla s modrou štolou, viz obr. 4). Zhruba středem obrazu v širším prkně přes korunu a hlavu Madony vede nápadná prasklina, která se podle všech známek vytvořila vlivem vysychání dřeva (obr. 5). To mě-

Obr. 5: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail svislé praskliny ve středu desky.

lo za následek konvexní deformaci desky, která je jasně patrná i na pořízené dokumentaci. Je též zřejmé, že dřevěný podklad malby není zcela homogenní. Pravý dolní částečně odprýsknutý roh podložky se skládá z odlišného materiálu než zbytek desky, jak mimo jiné dokládá zřetelně odlišná reakce na tepelný podnět, zachycená při termografii (obr. 6). Jde jistě o výsledek druhotné úpravy, jak bude ještě níže upřesněno. Při průzkumu bylo na desce dále možné zjistit několik lokálních vad: materiálový kaz ve dřevě v horní části Kristovy levé paže, zatmelené poškození povrchu malby u středové praskliny při Mariině koruně či dvojí výraznější odprýsknutí malby v partii jejího pláště (viz obr. 7, 8). Na přední straně po obvodu celého obrazu probíhá drážka. Na zadní straně, kde podklad zpevňují dva kolmé povrchově ošetřené svlaky, jsou hrany desky spolu se svlaky zkoseny. Dřevěná podložka vykazuje známky značného napadení dřevokazným hmyzem. Pro úplnost lze rovněž zmínit, že na zadní straně byl obraz upraven pro potřeby druhotné adjustace (svrchní svlak byl opatřen okem pro zavěšení).

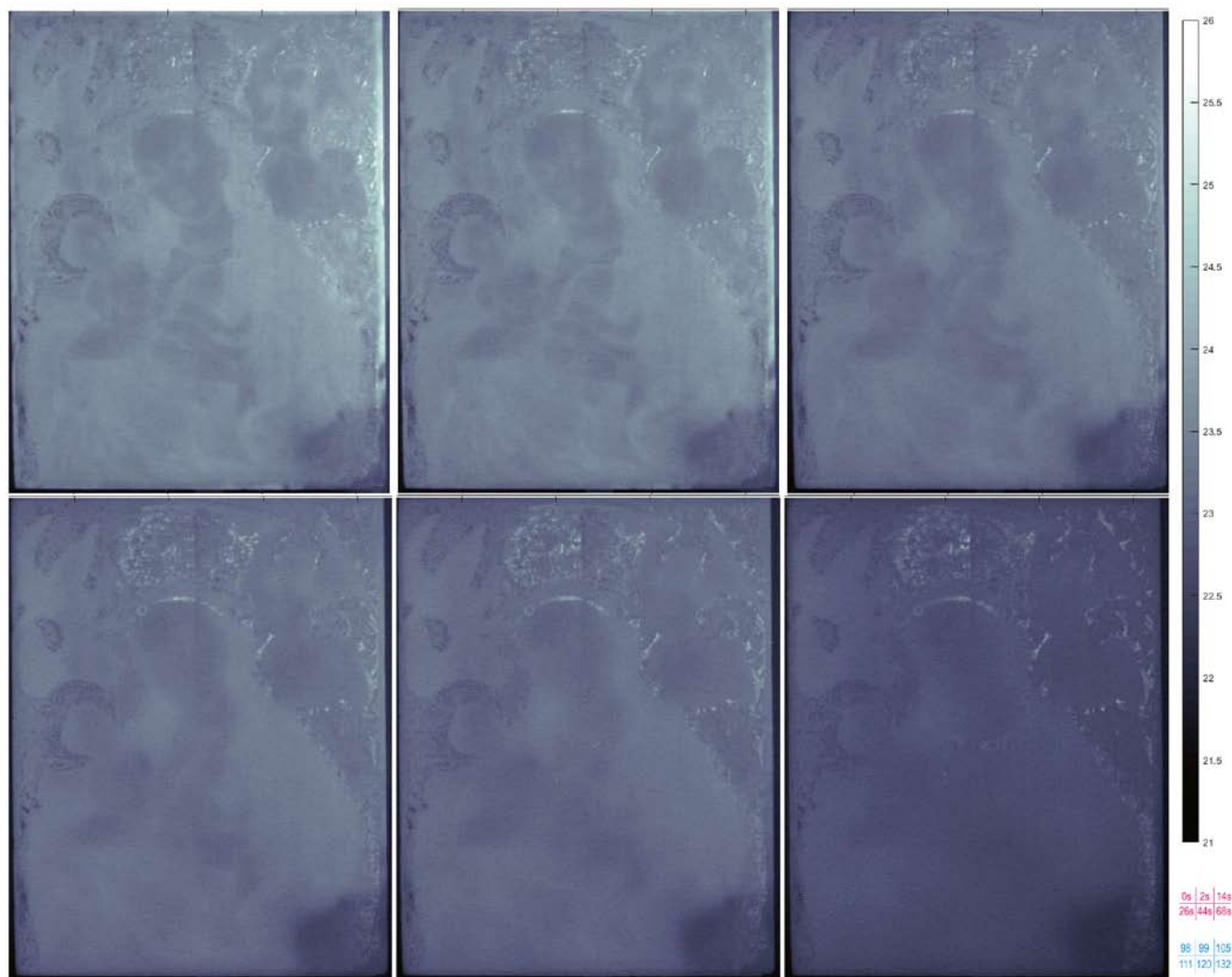
Díky vyhodnocení RTG a CT snímků je možné upřesnit některé aspekty technologie, která byla použita při vzniku obrazu. Jedná se například o postup při přípravě dřevěného podkladu pro malbu. Na rubové straně byl spoj mezi prkny po celé výšce obrazu přetažen plátnem (lze uvažovat, že lněným). Vzhledem k poškození malby

minimálně tři různé vrstvy. Zhodnotit jejich charakter a původ však bude možné až na základě výsledků restaurátorské materiálové analýzy.

9) H. Čejková, o. c. v pozn. 1, s. 8.

10) H. Hlaváčková – H. Seifertová, *Mostecká madona – imitatio a symbol*, *Umění* 34, 1986, s. 44–57, zde zvl. Exkurs, s. 53–54.

11) Měřeno bylo v nejsilnějším místě podložky.

Obr. 6: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – reakce na tepelný impuls v různých fázích zachycená termokamerou (© ÚTAM AV ČR, v. v. i. Oddělení diagnostiky a konzervace památek; Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč).

je strukturu tkaniny možné místně pozorovat pouhým okem. Pro lepší přilnutí tohoto materiálu byla na rubové straně podložka zdrsňena rádlováním, které se na CT vizualizaci projevuje jako drážkování o větších rozestupech (obr. 9). Plátěný potah byl aplikován i na přední stranu desky, avšak známky zdrsňení povrchu zde na snímcích z průzkumu patrný nejsou (obr. 10). Výše zmíněná nápadná vada ve dřevě v horní části Kristovy levé paže byla před malbou vyplněna tmelem (obr. 11). Použití tmelu a tkaniny pro zpevnění otvorů ve dřevě, které dle dosavadních dohadů nejspíše pocházejí z doby vzniku obrazu, se objevuje také ve třech původních rozích. Perforace ve dvou horních rozích byly vyplněny tmelem a přetaženy plátnem z přední strany. V levém horním rohu takto upravený otvor probíhá skrz desku.¹²⁾ Vzhledem k poměrně vysoké míře pohlcování RTG paprsků se lze domnívat, že použitý tmel obsahuje sádku či kovovou složku. U původního dolního levého rohu bylo možné zachytit pouze překrytí tkaninou (obr. 12, 13).

Po přípravě desky následoval podkladový (podle všeho

křídový) nátěr.¹³⁾ Na obraze lze dále rozeznat doklady ryté i štětcové podkresby. Ryté linie jsou čitelné pouze na některých místech výjevu, zatímco podkresbu černé barvy provedenou štětcem lze pozorovat souvisleji. Vznikla převážně jemnými tahy, případně jejich vrstvením. Pro označení modelace bylo užito nekřížených šraf. Z analýzy obrazu je patrné, že se výsledná malba od podkresby na několika místech odchýlila. Změny se projevují kupříkladu u detailů Kristovy tváře, jeho hrudníku či posazení pravé ruky (obr. 14, 15). K drobným korekcím došlo také u detailů Panny Marie. Znatelné posuny lze rovněž sledovat u obou postav andělů (obr. 16). Ani zde se však nejednalo o změny vyložené zásadní, spíše o dílčí úpravy kompozice. Za pozoruhodné je možné považovat to, že anděly ve stádiu (ryté) podkresby zdobily členky s diadémem, jak je patrné na RTG snímcích (obr. 17). Lazurní malba pigmenty, dle dosavadních posouzení s příměsí oleje v pojivu,¹⁴⁾ byla nanášena v nepříliš silných vrstvách, která štětcovou podkresbu dovoluje dodnes studovat pouhým

12) Na rubové straně byl otvor překryt jiným způsobem. Na přední straně obrazu lze nerovnosti vzniklé zaslepením otvorů pozorovat i pouhým okem.

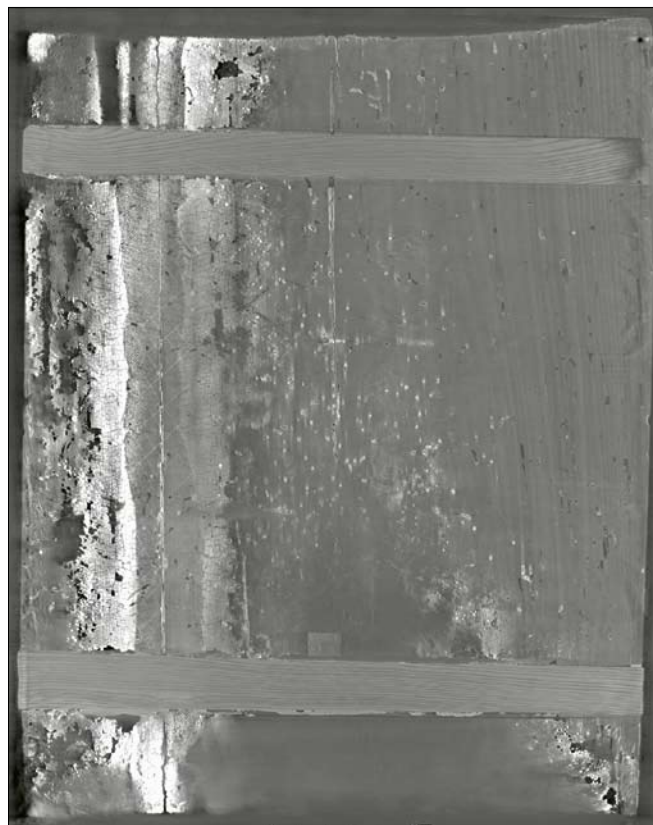
13) H. Čejková, o. c. v pozn. 1, s. 9.

14) V katalogu výstavy Kříž i kalich se hovoří o oleji na dřevě (Z. Jaroš a kol., o. c. v pozn. 1, s. 22); totéž je uvedeno na evidenční kartě muzea; srov. H. Čejková, o. c. v pozn. 1, s. 9, která předpokládá vaječnou temperu s příměsí oleje. Analýza pigmentů a pojiv nebyla v době vzniku tohoto textu k dispozici.

Obr. 7: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail zatmeleného poškození malby u středové praskliny při Martíně koruně, CT model.

Obr. 9: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – frontální řez deskou ze zadního pohledu s patrným rádlováním a tkaninou nad spojením prken, CT model.

Obr. 8: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail kazu ve dřevě (vlevo) a odprýsknutí malby na RTG snímku (upravo).

okem. Výjimku tvoří partie výjevu s výraznějšími nánosy barvy, zejména s pastózními tahy olovnaté běloby, které se objevují kupříkladu na tunikách andělů či na Mariině spodním šatu (obr. 18). Lokálně jimi byla dotvořena také modelace inkarnátů. Podkresba je zcela překryta v partii Madonina modrého pláště zasaženého dodatečnými úpravami, jak bude upřesněno níže. Ne zcela precizní dežén

na pozadí byl vytvořen rytím do hloubi desky tak, že části vzoru zvýrazňují vrypy rydla (obr. 19). Zlacení bylo nanese-
no na červený poliment, který je dobře viditelný na četných místech poškození zlaté vrstvy.¹⁵⁾ Některé součásti kompozice výjevu, korunu Panny Marie, Ježíškův nimbus anebo křídla andělů, oddělují ryté linie.

Jak z výše řečeného vyplývá, současná podoba obrazu neodpovídá původní situaci. Dle drážky po obvodu podložky výjev doplňoval nedochovaný rám, nejspíše figurálně zdobený.¹⁶⁾ Na evidenční kartě muzea se uvádí, že obraz je „po restauraci“. Avšak zprávu o opravách, pokud existuje, se dohledat nepodařilo.¹⁷⁾ Zásah tedy prozatím nelze blíže časově určit, ačkoli

se evidentně týkal jak malby, tak dřevěného podkladu. Při zjišťování povahy pozdějších správek desky a retuší

15) Pozoruhodná může být oproti předpokladu relativně nízká míra pohlcování RTG záření zlacení i zlaceného nimbu.

16) Viz M. Štefanová, Figurálně zdobené rámy českých gotických obrazů, Umění 33, 1985, s. 315–329.

17) Za sdělení děkujeme Heleně Grycové Benešové.

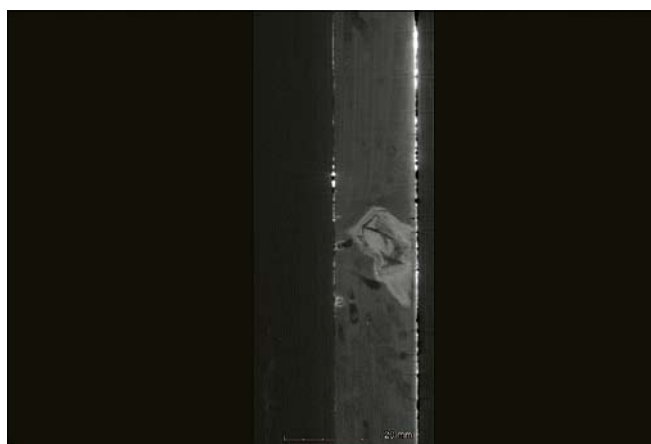
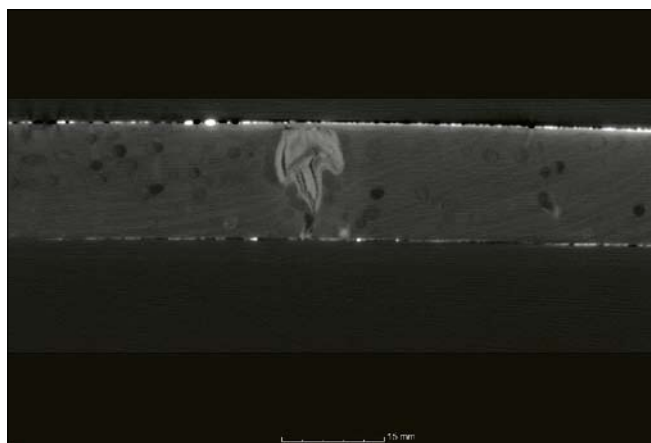
malby se lze tedy v současné chvíli opírat zejména o analýzu povrchu malby a techniky jejího provedení, kterou je možné doplnit sledováním prvků malířského rukopisu¹⁸⁾ a analýzou zmíněného výzkumu provedeného neinvazivními zobrazovacími metodami.¹⁹⁾

Dle vyhodnocení výsledků je možné říci, že při obnově došlo zvláště na poměrně výraznou správkou podložky v pravém dolním rohu užšího prkna, jak již bylo uvedeno. Zjevně si ji vynutilo masivní poškození původního podkladu. V místě vymezeném dolní hranou spodního svlaku a spojem mezi prkny byl roh zpevněn kulatými kolíky a vyplněn tmelem (obr. 20). Pro zpevnění desky byly do zadní strany podložky připojeny dva svlaky z tvrdšího dřeva, jak naznačuje struktura letokruhů. Do původní desky byly vetknuty pomocí rybinového spoje (obr. 21). Součástí úprav patrně bylo také ošetření povrchu, které mělo dřevo chránit před napadením červotočem a vysycháním.

Poměrně značný zásah se dotkl také malby s výjevem. Míru retuší je možné ověřovat nejen analýzou malířské techniky a vyhodnocením krakeláže barevných vrstev, která byla dodatečnými úpravami částečně zahlazena,²⁰⁾ ale také pozorováním prosvítající štětcové podkresby a pomocí RTG snímků. Ve shodě s dřívějšími závěry lze říci, že síť krakel je zvláště patrná na místech, na něž byl aplikován bílý pigment. Jedná se o partie s rouškou pod tělem Krista, o Mariin spodní šat či o tuniky andělů. Dále ji lze pozorovat na inkarnátech, Madonině červeném rouchu a jeho zelených rubech s částečně odprýskanou silnější vrstvou barevné vrstvy (viz obr. 22). V těchto partiích, s výjimkou zelených částí, je současně možné sledovat štětcovou podkresbu, a lze je tedy považovat za autentické.²¹⁾ K zalití prasklin naopak došlo na záhybech modrého Mariina pláště, na jejím účesu (včetně temene Madoniny hlavy) a na modrých částech perutí andělů. Průzkum pomocí radiografie, který dovoluje porovnávat techniku provedení malby v místech předpokládaných retuší, tato zhodnocení podporuje. Jejich další zpřesnění umožní odborný restaurátorský průzkum. Pokus o rámcové zachycení míst nejvíce dotčených druhotným zásahem je na obrázku 23.

Obr. 10: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – frontální řez deskou z předního pohledu s patrnou tkaninou nad spojem prken, CT model.

Obr. 11: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail vady ve dřevě v horní části Kristovy levé paže, příčný a boční řez, CT model.

18) Viz analýzu technologie a ohodnocení oprav malby v H. Čejková, o. c. v pozn. 1, s. 9–10.

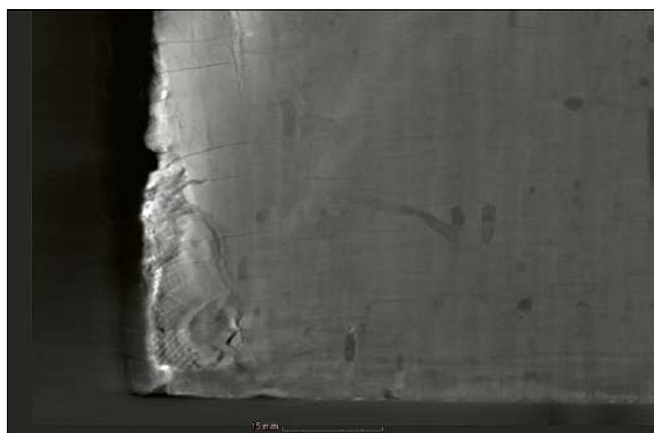
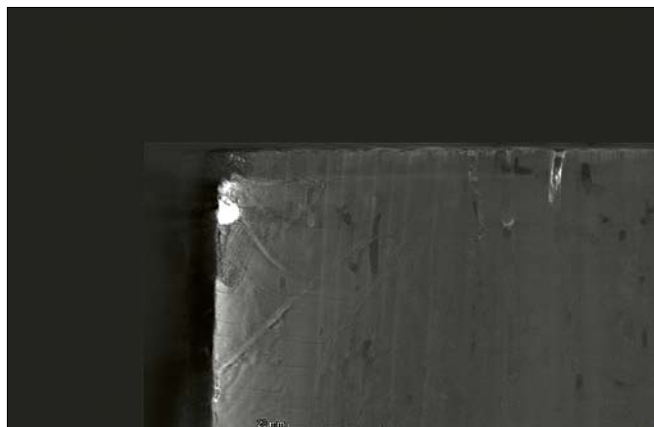
19) K jednotlivým metodám obecně např. J. Hradilová – D. Hradil – O. Trmalová – J. Žemlička, Metodika pro vizualizaci vnitřní struktury malířského díla s využitím nových metod na bázi rentgenového záření. Praha: Akademie výtvarných umění 2016 (certifikovaná v roce 2016); D. Vavřík – J. Žemlička, Rentgenové zobrazování plastik a obrazů, in: M. Drdák – Z. Slížková – J. Valach edd., Příspěvek technických věd k záchraně a restaurování památek, Praha: Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, Centrum excelence Telč 2015, s. 320–329; Š. Chlumská ed., Materiálový průzkum a doku-

mentace středověkých děl. Deskové malířství a sochařství 1300–1530. Památkový postup. Praha: Národní galerie 2017, s. 19–34 s další literaturou a odkazy.

20) Viz H. Čejková, o. c. v pozn. 1, s. 9–10.

21) Dle Hany Čejkové mohly být v pozdější době doplněny také tmavé kontury oddělující ruce Madony a tělo Ježíška na roušce (viz H. Čejková, o. c. v pozn. 1, s. 10).

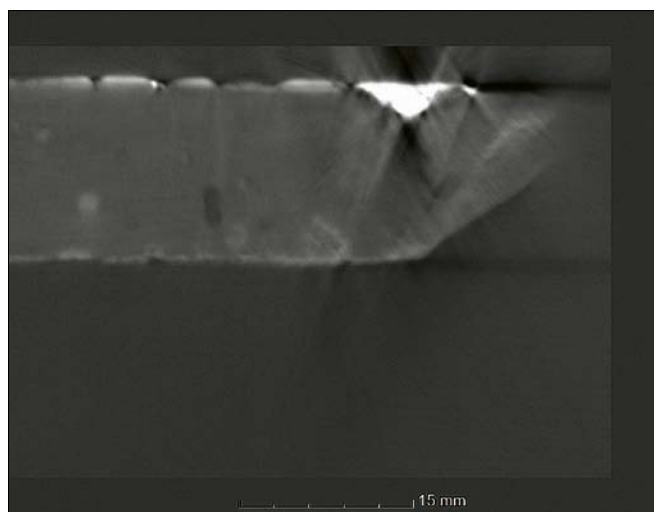
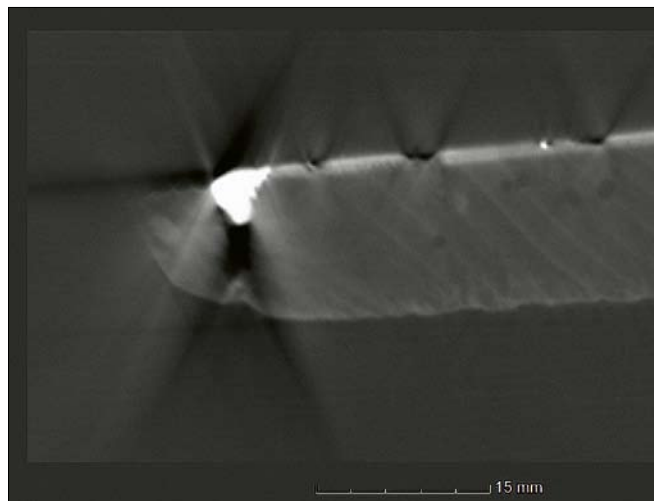

Obr. 12: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail zaslepených otvorů ve třech původních rozích desky, frontální řez, CT model.

OTÁZKA PROVENIENCE, OKOLNOSTÍ VZNIKU A FUNKCE OBRAZU

O dřívější situaci obrazu v době před jeho zařazením do sbírek telčského muzea jsou dosud k dispozici pouze kusé informace. Stručný údaj na evidenční kartě muzea z roku 1992 o akvizici desky uvádí, že se do jeho fondu dostala darem s odkazem na paní Gregorovou a že pochází z kostela „sv. Marie na Starém Městě v Telči“, tedy z telčského chrámu Nanebevzetí Panny Marie zvaném Matky Boží.

K tomu lze doplnit, že budování sbírek muzea (1886) je spjato s činností telčského muzejního spolku, jehož ustavující hromada se konala roku 1897.²²⁾ V této době veřejnost na popud jeho členů do muzea darovala his-

Obr. 13: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail zaslepených otvorů v levém a pravém horním rohu desky, příčný řez, CT model.

toricky cenné předměty. V roce 1898 fond čítal již 2200 sbírkových položek (včetně neinventarizovaných),²³⁾ v následujících letech pak toto číslo ještě podstatně vzrostlo. Deska s korunovanou Pannou Marií se do muzea podle všech známek dostala někdy v této době budování sbírek. O paní Gregorové, uvedené na evidenční kartě muzea, se bližší údaje dohledat nepodařilo, ačkoli příjmení Gregor lze v dotčené době v Telči doložit vícečetně. V matrice oddaných se například nachází záznam z roku 1875 o sňatku Franze Gregora v Telči.²⁴⁾ Pro zajímavost lze též uvést, že Josef Gregor byl roku 1941 zvolen místopředsedou muzejního spolku.²⁵⁾ S jistotou je možné tvrdit, že se malba v muzejních sbírkách zařadila mezi velmi ceněná díla. Několikrát byla vystavována v zahraničí.²⁶⁾ Před-

22) Blíže viz R. Studýnková, *Muzea na Vysočině v období druhé světové války*. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Pavel Holman. Brno 2014 [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/jxp59/> [cit. 2022-02-26]; F. Janovský, *Musejní spolek v Telči*, *Časopis Matice moravské* 22, č. 2, 1898, s. 188–189.

23) F. Janovský, o. c. v pozn. 22, s. 189.

24) Sezdán byl s Antonií „Přinesdom“ (Moravský zemský archiv, Matrika oddaných 1875–1910, č. knihy 6992, nestr.).

25) R. Studýnková, o. c. v pozn. 22, s. 263; v Telči též působil prof. Alois Gregor.

26) Dle evidenční karty muzea se jednalo o výstavy v Bruselu, Varšavě a Lille.

seda muzejního spolku Karel Paclík ji v popisu fondu z února 1932 označil za „nejcennější“ z obrazů a její vznik vřel do 16. století.²⁷⁾

Pokud jde o otázku provenience obrazu, odpovědi lze rovněž nabídnout jen dílčí.²⁸⁾ Původ desky evidenční záznam muzea klade do chrámu Panny Marie na Starém Městě v Telči, jak již bylo řečeno. V uvedeném kostele měl dle informace tradované v místní historiografii jakési milostné mariánské vyobrazení uctívat již Přemysl Otakar I. roku 1225 s prosbou za zdar výpravy do Rakous.²⁹⁾ Chrám svého času bezpochyby sloužil jako regionálně významné mariánské poutní místo.³⁰⁾ Za

27) K. Paclík ed., Turistický průvodce po Telči. Telč: J. Fišer 1932; cit. dle R. Studýnková, o. c. v pozn. 22, s. 261; v tehdejší sídle muzea byla deska vyvěšena v místnosti, která se věnovala měšťanstvu.

28) Srov. H. Čejková, o. c. v pozn. 1, s. 7–8.

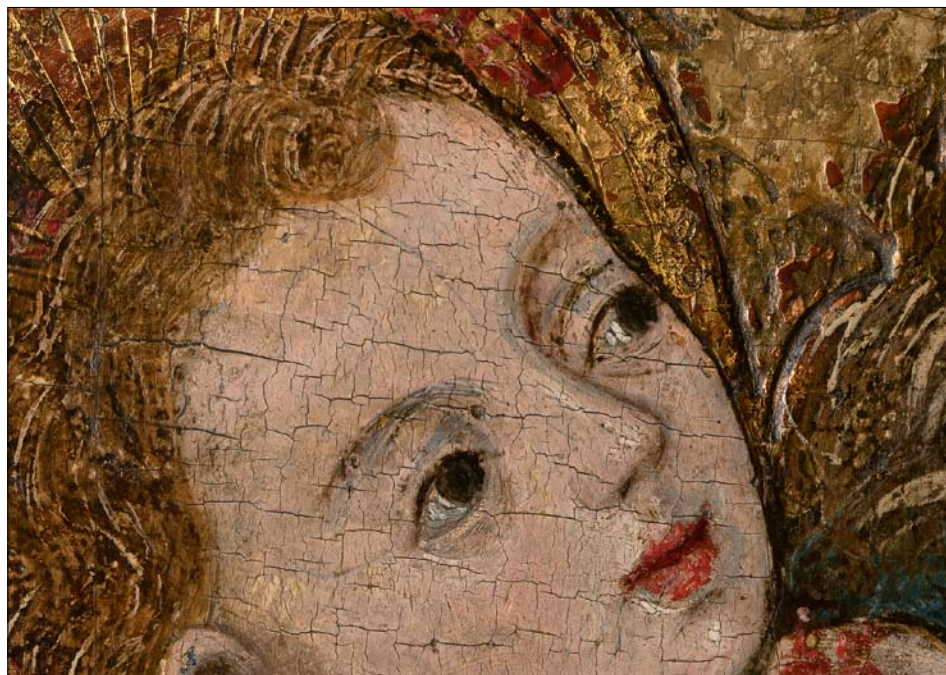
29) J. Beringer – J. Janoušek, Město a panství Telč. Telč 1892, s. 4 (s odkazem na sdělení konzervátora M. Trappa), dále na s. 133 (s udáním data 1235 a s odkazem na archivní zdroj); A. Hruďka, Kostel Matky Boží a jiné církevní památky města Telče. Kutná Hora 1899, s. 19–20; *týž*, Topografie diecese brněnské. Brno 1908, s. 421; J. Tiray, Vlastivěda moravská. II. Místopis. Telecký okres. Brno: Musejní spolek v Brně 1913, s. 102 (s odkazem na Jana P. Bílka). Na Bílkovy výpisky k historii města (in *des Herrn Bileks handschriftlichen Analekten zur Geschichte der Stadt*) ve spojení s touto informací (uctívání mariánského zobrazení Přemyslem Otakarem I., avšak roku 1235) odkazuje např. také J. E. Horký, Die Tempelherren in Mähren: Sagen, Untersuchungen, Geschichte: mit einem Einhangen über die wirklichen und vorgeblichen Besitzungen der Tempelherren in Mähren in Böhmen. Znaim 1845, s. 169.

30) G. Wolný, Kirchliche Topographie

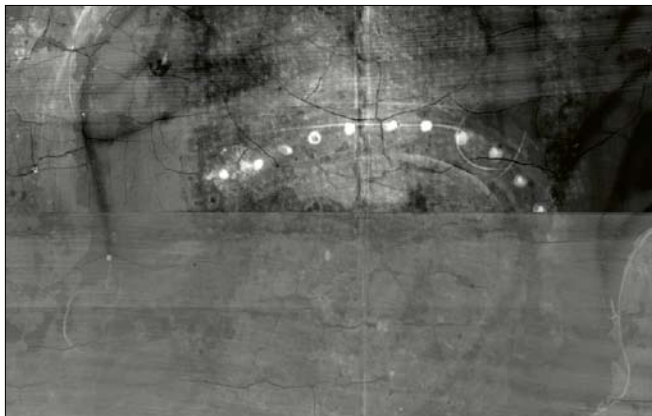
Obr. 14: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail podkresby v části Ježíškovy tváře.

Obr. 15: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail podkresby v části Ježíškova hrudníku.

Obr. 16: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail podkresby v draperiových záhybech roucha pravého anděla.

Obr. 17: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail podkresby čelenek andělů na RTG snímku.

Obr. 18: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail spodního šatu Panny Marie s pastózními tahy běloby.

stávajícího stavu poznání se to však podařilo pramenně doložit nejdříve pro dobu 17. století.³¹⁾ První (autorům) dosud známou autentickou zmínkou o milostném zpodobení Panny Marie uctívaném v tomto telčském kostele je výroční zpráva jezuitské koleje v Telči z roku 1660, kde se hovoří o *icon* anebo *simulachru* Panny Marie, které proslulo zázraky.³²⁾ O něco později ho v chrámu zaznamenávají také vizitační zápisy z let 1668–1672, které jej označují jako *imago* spočívající na jednom z bočních oltářů chrámu.³³⁾ Z výkladu těchto textů však vyplývá, že se v pramenech hovoří o účtě k soše, nikoli obrazu.³⁴⁾ V dotčené výroční zprávě telčského jezuitského sídla se totiž mimo jiné uvádí, že se v chrámu věřící obrazení k Panně Ma-

rii, která nese Ježíška na levici. Odpovídá to popisu sochařského díla dosud neobjasněné datace, které se v chrámu nachází do dnešních dnů a které lze identifikovat jako Pannu Marii Telčskou známou z grafických listů.³⁵⁾ Na obraze Panna Marie svého syna chová oběma rukama.³⁶⁾ V pozdějším údaji z vizitačních zápisů z roku 1730 se pak výslovně určuje, že za zázračnou byla v době vzniku záznamu v Telči u Matky Boží pokládána socha Panny Marie (*statua B.M.V. miraculosa*), tedy ta, která byla příslušníky jezuitského řádu dočasně přenesena na výše zmíněný nový boční oltář z hlavního oltáře.³⁷⁾ Dobové zmínky o přítomnosti obrazu s korunovanou Pannou Marií

v chrámu dosud známy nejsou a ani v žádném z dostupných inventářů vybavení kostela se desku zachytit nepodařilo.³⁸⁾ Jeho určení do kostela Matky Boží v Telči to však nijak nevylučuje.

S otázkou provenience úzce souvisí původní podoba, funkce a datace obrazu. Pojednaná zadní strana desky i ikonografická analýza výjevu napovídá, že obraz býval umístěn v prostoru jako samostatný objekt pro potřeby liturgického provozu, patrně na oltářní menze či v její blízkosti.³⁹⁾ Jak již bylo řečeno, úprava okrajů po obvodu

von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften: Abt. II. Brünner Diöcese. Bd. III, Brünn 1860, s. 104; A. Hrudíčka, 1899, o. c. v pozn. 29, s. 22–23.

31) Österreichische Nationalbibliothek (dále jen ÖNB), Wien, Cod. 13558*, f. 28v–29; k tomu již M. Ramešová, o. c. v pozn. 2, s. 158–159.

32) ÖNB, o. c. v pozn. 31.

33) Diecézní archiv Biskupství brněnského (dále jen DaBb) Rajhrad, Farní a děkanský úřad Telč (dále jen FaDÚ), inv. č. 22, kart. 22, Vizitační kniha děkanátu telčského 1668–1672, nestr.

34) Srov. K. Eichler, Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rak. Slezsku. Díl 1. Část druhá. Brno 1888, s. 258, který latinské slovo *imago* patrně nesprávně konkretizoval.

35) J. Hrdlička – M. Hrdličková – E. Melmuková-Šašecí – J. Bláha, Telč 900 let (1099–1999). Telč 1999, [2]; M. Ramešová, o. c. v pozn. 2, s. 159 a obrázek na s. 160; K. Bobková-Valentová – P. Hnilicová edd., o. c. v pozn. 1, s. 238, katalogové heslo A.27, autoři A. Hamrlová – A. Sekanina.

36) Prokazování účty soše Panny Marie přirozeně nevylučuje možnost, že byl v chrámu umístěn i obraz (A. Hamrlová – A. Sekanina, K mobiliáři telčských kostelů, in: K. Bobková-Valentová – P. Hnilicová edd., o. c. v pozn. 1, s. 42).

37) DaBb Rajhrad, FaDÚ, inv. č. 21, kart. 21, Liber visitationis decanalis 1724–1730, s. 162–163; k určení M. Ramešová, o. c. v pozn. 2, s. 159.

38) J. Rampula, Fara staroměstská a fara u sv. Jakuba. Rkp. nedat., nestr. Díla výtvarného umění však v citované práci zahrnuté inventáře zpravidla nevidují.

39) Recentně s další literaturou H. Hlaváčková, Počátky české deskové

Obr. 19: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – boční pohled na desku s reliéfem.

Obr. 20: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail správkého rohu podložky ze zadního pohledu, frontální řez silou desky, CT model.

desky nasvědčuje umístění výjevu v rámu. Dle místní praxe pojednání mariánského obrazu nejspíše šlo o rám figurálně zdobený.⁴⁰⁾ Přibližnou dobu vzniku telčské malby lze klást do období blízkého roku 1500, případně do prvních desetiletí po tomto datu.⁴¹⁾ Podporují to nejen formální rysy díla, ale také růženec na Ježíškově krku, který obraz spojuje s růžencovou pobožností. Týmž směrem by mohly ukazovat (oproti původnímu konceptu pozměněné) členky andělů nesoucích korunu nad hlavou Panny Marie, které na telčském obraze po celé délce zdobí drobné apliky. U andělů v této funkci nejde o zcela obvyklý typ a je možné je vykládat rovněž jako růžencové korunky (věnečky).⁴²⁾

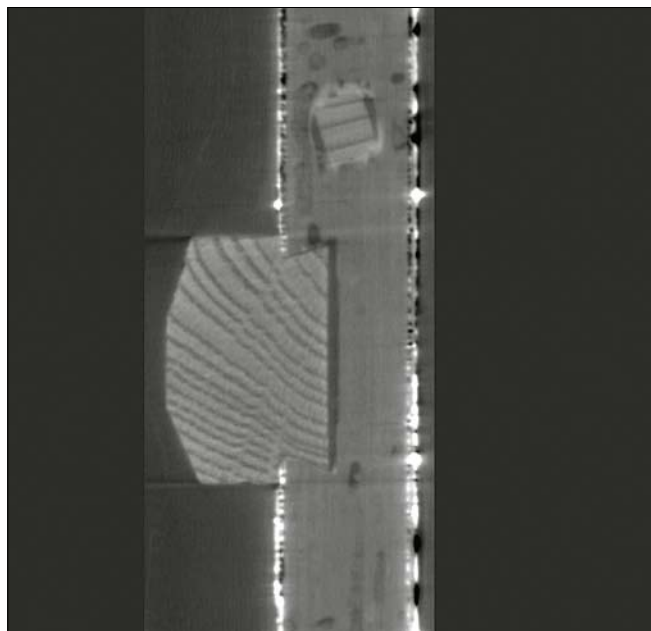
Mariánských oltářů, na některém z nich by takový obraz bylo možné předpokládat, v Telči kolem roku 1500 pochopitelně existovalo vícero. Jeden dle nadání Jindřicha IV. z Hradce minimálně k roku 1469 fungoval v chrá-

malby, její podoby a funkce, in: K. Kubínová – K. Benešová edd., *Imago et imagines. Výtvarné dílo a proměny jeho funkcí v českých zemích od 10. do první třetiny 16. století*. Praha: Academia 2019, s. 364–387, zde např. s. 371.

40) Viz M. Štefanová, o. c. v pozn. 16.

41) Srov. H. Čejková, o. c. v pozn. 1, s. 3, která navrhl dataci do doby okolo roku 1480; v katalogu Kříž i kalich (*Z. Jaroš a kol.*, o. c. v pozn. 1, s. 22) se předpokládá doba vzniku ke konci 15. století.

42) Za upozornění děkujeme Haně Hlaváčkové.

Obr. 21: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail vetknutí svlaku do podložky, boční řez silou desky, CT model.

mu sv. Jakuba.⁴³⁾ Nejspíše se jedná o později doložený „konsekrovaný“ boční oltář Zvěstování Panně Marii.⁴⁴⁾ Z trojice „konsekrovaných“ oltářů v kostele sv. Ducha byl Panně Marii zasvěcen boční oltář na epištolní straně později nahrazený oltářem sv. Františka Xaverského.⁴⁵⁾ Hlavní „konsekrovaný“ mariánský oltář stál v chrámu Matky Boží, kam je kladen původ obrazu a kde vedle oltářů jiného zasvěcení vizitace zachycují také blíže neurčený oltář v sakristii. Z povahy zápisů vychází, že jde o oltář starobylý,⁴⁶⁾ nicméně podle citovaného pramene byl již v 18. století „*sine imagine*“,⁴⁷⁾ jak je tomu do dnešní doby. K tomu je třeba

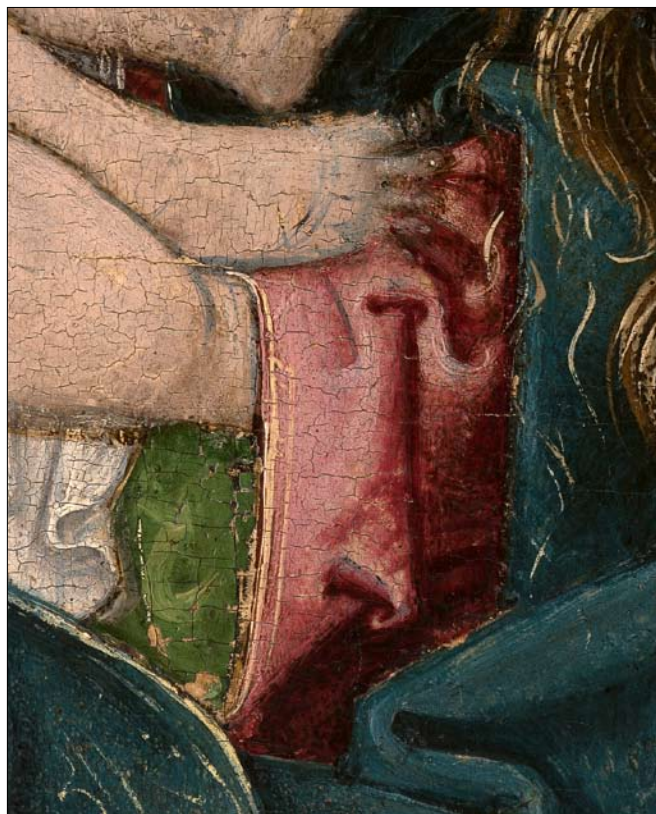
43) DaBb Rajhrad, FaDÚ, listina z 6. března 1469, Telč, sign. 5.

44) DaBb Rajhrad, o. c. v pozn. 37, s. 54; J. Rampula, o. c. v pozn. 38. Od roku 1774 jde o oltář Ježíška (*J. Beringer – J. Janoušek*, o. c. v pozn. 29, s. 252).

45) DaBb Rajhrad, o. c. v pozn. 37, s. 162; G. Wolný, o. c. v pozn. 30, s. 107; *J. Beringer – J. Janoušek*, o. c. v pozn. 29, s. 244–245.

46) Uváděn je spolu s oltářem hlavním jako „konsekrovaný“ (*consecratum*), zatímco boční oltáře na jednom, z nichž na epištolní straně měla být jezuita dočasně umístěna výše zmíněná socha Panny Marie, byly mladší, a tudíž dle pramene nikoli „konsekrované“ (*non consecrata*, viz DaBb Rajhrad, o. c. v pozn. 37, s. 54). Týž pramen na s. 162 uvádí hlavní oltář jako Nanebevzetí Panny Marie.

47) DaBb Rajhrad, o. c. v pozn. 37, s. 163.

Obr. 22: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail rukávu pravé ruky Panny Marie s krakeláží.

poznamenat, že obraz korunované Panny Marie zřejmě nemusel být užíván výhradně na oltáři mariánského zasvěcení. Ve 30. letech 17. století se ve svatojakubském kostele jakýsi obraz Panny Marie nacházel „u velkého oltáře“, patrně tedy u hlavního oltáře sv. Jakuba.⁴⁸⁾

Pro rozhodné objasnění otázky původu telčského obrazu v době jeho vzniku tedy dostupné informace dosud nestačují. Striktně vzato nelze prozatím zcela vyloučit ani eventualitu, že se v chrámu Matky Boží vyskytl druhotně.⁴⁹⁾ Údaj na evidenční kartě muzea o tom, že deska pochází z tohoto kostela, se nicméně bezesporu musel opírat minimálně o její dočasnou přítomnost či tradici její přítomnosti v chrámu, na niž ukazují i jiné skutečnosti.

Jak již bylo zmíněno, za jisté lze naopak považovat to, že telčská malba vznikla v souvislosti s provozováním růžencové pobožnosti, tedy s modlitbou mariánského žaltáře doplněnou o tzv. tajemství,⁵⁰⁾ na kterou se od poslední čtvrtiny 15. století soustředila zejména nově vznikající růžencová bratrstva.⁵¹⁾ Popularita těchto sdružení

zřizovaných po vzoru růžencového bratrstva v Douai a jeho pokračovatele – spolku růžence v Kolíně nad Rýnem (ustaveného roku 1475 a potvrzeného 1478), se v posledních desetiletích 15. století velmi rozšířila. V Čechách lze bratrstva růžence doložit již v polovině 80. let 15. století, a to předně v katolických oblastech. Před rokem 1520 fungovala například v Kadani, v Ústí nad Labem, v Tepelě, v Českých Budějovicích či v Olomouci.⁵²⁾ Výskyt typu obrazu Panny Marie Růžencové je dle jiných známých vyobrazení v těchto oblastech⁵³⁾ možné předpokládat od sklonku 15. století.⁵⁴⁾

Telčské panství okolo roku 1500 a po tomto datu spravovali ortodoxně katolicky založení páni z Hradce. Jindřich IV. z Hradce, „ochránce víry katolické“,⁵⁵⁾ Telč držel od 60. let 15. století do své smrti (1507).⁵⁶⁾ V souvislosti s úctou k Panně Marii lze připomenout, že mu byl jako členu poselstva Matyáše Korvína za panovníkovou manželkou v Neapoli roku 1476 propůjčen „řád štolý“ nošený k uctění Panny Marie.⁵⁷⁾ S osobou Jindřicha IV. z Hradce, který se jako výrazný mecenáš projevil zvláště v sídelním městě panství Jindřichově Hradci,⁵⁸⁾ je v Telči spojována přestavba kostela sv. Ducha, a sice vznik a sklenutí presbytáře s články doplněnými o mariánské symboly, současně rodové znaky, a chrámové lodi. Roku 1492 Jindřich vydal listinu zakládající nadání u sv. Ducha.⁵⁹⁾ V chrámu sv. Jakuba Většího roku 1469 zajistil nadaci pro mariánský oltář, o němž již byla výše řeč. Po Jindřichově smrti se panství nejdříve v zastoupení poručníků (1507), posléze osobně (1511) ujal Jindřichův syn Adam († 1531), který podobně jako jeho otec zastával významné funkce při královském dvoře.⁶⁰⁾ V Telči dal obnovit část hradeb, pro-

tila, o. c. v pozn. 50.

52) H. Pátková, Bratrství ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách. Praha: KLP-Koniasch Latin Press 2000, s. 24–27, zvl. s. 25.

53) J. Royt, o. c. v pozn. 51, s. 208.

54) K dalším malbám s Pannou Marií Růžencovou (anebo výjevům s postavou Panny Marie a růžencem) se v českém a moravském prostředí řadí oltář Svatého příbuzenstva z chrámu sv. Ducha v Hradci Králové (1494); nástěnná malba v kostele Neposkvrněného početí Panny Marie v Olomouci (cca 1500, viz V. Pavlíková, Mariánská úcta a nástěnné malby v kostele Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Bernardina Sienského v Olomouci na Bělidlech, in: Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 2 / Studia Historiae Artium III, 2019, s. 49–68); oltář Panny Marie Růžencové minimálně roku 1493 v Olomouci patrně existoval v kostele sv. Michala, viz V. Haragová, Kaple svatého Jana Křtitele při ambitu kostela svatého Václava v Olomouci a její výzdoba, in: Opuscula historiae atrium 63, č. 1–2, 2014, s. 12–23, zde 22); obraz Korunované Madony ve Vyšším Brodě (cca 1500, viz J. Pešina, Česká malba pozdní gotiky a renesance. Praha: Orbis 1950, s. 114 a vyobrazení č. 81); nástěnná malba v bývalém klášterním kostele františkánů v Jemnici (okolo roku 1500, viz Z. Křenková, Nově nalezená malba v bývalém kostele františkánů observantů v Jemnici a její slezské východisko, in: Památky Vysočiny 2011, Sborník NPÚ ÚOP v Teči, Telč 2012, s. 127–139) a oltář z Oseku (Národní galerie v Praze, cca 1520).

55) Cit. dle F. Teplý, Dějiny města Jindřichova Hradce. Část všeobecná. Dílu 1. Svazek 2. Dějiny města za vlády pánů z Hradce linie Telecké (1453–1604). Jindřichův Hradec 1927, s. 166; viz tamtéž s. 143–148, 157 aj.

56) F. Teplý, o. c. v pozn. 55, s. 20, 154.

57) J. N. Cori, Jindřich IV. z Hradce: nástin životopisný. Jindřichův Hradec: F. Tischer 1894, s. 51–53.

58) R. Lavička, Pozdně středověká architektura v Jindřichově Hradci za vlády Jindřicha IV. z Hradce (*1463 – †1507), in: Jihočeský sborník historický 86, 2017, s. 28–59.

59) G. Wolný, o. c. v pozn. 30, s. 107; J. Janoušek, Městský archiv v Telči na Moravě, in: Sborník historický 4, 1886, s. 10–11.

60) J. Tiray, o. c. v pozn. 29, s. 106.

48) J. Beringer – J. Janoušek, o. c. v pozn. 29, s. 254. Tři zázračné obrazy Panny Marie byly do téhož chrámu věnovány roku 1637 (tamtéž).

49) Lze například zmínit, že po zrušení kostela sv. Ducha bylo do jiných sakrálních prostor přeneseno pět jeho oltářů (A. Hruďička, 1908, o. c. v pozn. 29, s. 414, 429). Hypoteticky vzato ani dochování v Telči nelze bez výhrad pokládat za doklad původního určení desky. Mohla se do Telče dostat kupříkladu jako součást osobní sbírky (sbírku mariánských obrazů vlastnila i hraběnka Františka Slavotová, roz. Meggau).

50) S. Bartilla, Růžencové bratrstvo od svého počátku do Dürerovy doby, in: O. Kotková ed., Albrecht Dürer. Růžencová slavnost. Praha: Národní galerie 2006, s. 33–40.

51) Zobrazování Panny Marie Růžencové lze tedy sledovat od druhé poloviny 15. století (J. Royt, Slovník biblické ikonografie. Praha: Karolinum 2006, s. 208). K počátkům bratrstva např. v přehledu S. Bar-

středky poskytl také na úpravy telčského panského sídla započaté Jindřichem IV. z Hradce.⁶¹⁾ Opět pro dokreslení kontextu uvedme, že obraz s korunovanou Pannou Marií by nepředstavoval jedinou památku deskového malířství spojitelnou s dobou pánů z Hradce dochovanou v muzeu v Telči. Z kaple sv. Vojtěcha při cestě z Telče do Studnice, v níž se nalézal oltář Panny Marie,⁶²⁾ pocházejí silně poškozené a druhotnými zásahy poznamenané části křídlového oltáře s Bolestnou Pannou Marií a pašijovými výjevy, jejichž vznik lze předpokládat po roce 1516 (Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč, inv. č. Te-26/B/31).⁶³⁾

V souvislosti s růžencem na zde studovaném telčském obraze je rovněž třeba zmínit informaci historika Josefa Rampuly, podle něž mělo i v Telči fungovat bratrstvo růžence.⁶⁴⁾ Spolek údajně zanikl v době příchodu jezuitského řádu do města, čili v 50. letech 17. století, kdy byl nahrazen mariánskou sodalitou Očišťování Panny Marie⁶⁵⁾ vázanou k farnosti sv. Jakuba.⁶⁶⁾ O době vzniku telčského růžencového bratrstva se však historik v citované práci nezmiňuje a dohledání dokladů o jeho existenci zůstává desideratem dalšího výzkumu. Prozatím lze říci, že studium relevantních městských záznamů (Knihy

Obr. 23: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – rozlišení míst s nejvýraznějšími novodobými zásahy (vyznačeno světle, foto O. Petryniak, upravila M. Ramešová).

61) K době pánů z Hradce v Telči viz například J. Beringer – J. Janoušek, o. c. v pozn. 29, s. 14–16, 70–71, 270; J. Hrdlička – M. Hrdličková – E. Melmuková-Šašecí – J. Bláha, o. c. v pozn. 35, s. 19–21; J. Bláha – J. Hrdlička, Kostel sv. Vojtěcha poblíž Studnice u Telče (K podobě pozdně středověkých krovů v okolí Telče), *Průzkumy památek* V, č. 2, 1998, s. 99–115, zde 101.

62) J. Rampula, o. c. v pozn. 38.

63) Rámcové datování je navrženo dle data smýcení stromů použitých na dřevo krovu kaple (viz J. Bláha – J. Hrdlička, o. c. v pozn. 61, s. 100). Formálně a kvalitativně však tuto desku s mariánským obrazem nelze srovnávat, patrně vznikla za jiných okolností. Do dřívější doby (do doby kolem poloviny 15. století) bývají datována křídla oltáře ze sbírek známku v Telči, viz naposledy Š. Radostová, Křídla oltářů z Telče (T06468, T06469), in: Š. Radostová ed., *Ad unicum. Umělecká díla z fondů Národního památkového ústavu 1/2. Od gotiky k manýrismu*. Praha: NPÚ 2018, s. 93–94.

64) J. Rampula, o. c. v pozn. 38. Jaká zjištění či prameny Josefa Rampulu k uvedením této informace dovedly, autor v dané práci bohužel neuvedl.

65) Za zajímavou informaci lze považovat to, že se růžencová bratrstva zpravidla měla scházet dvakrát ročně: na neděli po Nanebevstoupení Panny Marie a neděli po Očišťování Panny Marie. Na svátek Očišťování Panny Marie se mělo konat také první setkání výše zmíněného telčského barokního spolku Panny Marie (viz ÖNB, Wien, Cod. 13558*, f. 8r).

testamentů, vedené v letech 1537–1651) k potvrzení působnosti růžencového bratrstva v Telči autory tohoto textu nedovedlo.⁶⁷⁾

FORMÁLNÍ ZAŘAZENÍ, GRAFICKÉ PŘEDLOHY A IKONOGRAFIE OBRAZU

Pokud jde o možné místo vzniku telčské malby, dle dobových souvislostí bylo možné uvažovat o vztahu k jihlavské umělecké produkci.⁶⁸⁾ Hana Čejková obraz srovnávala

66) V. Maňas – Z. Orlita, Náboženská bratrstva v Telči, in: K. Bobková-Valentová – P. Hnilicová edd., o. c. v pozn. 1, s. 149–157, zde s. 150 s dalšími informacemi k telčské sodalitě.

67) Státní okresní archiv Jihlava, Archiv města Telče, *Knihy testamentů*, sign. Č 38 (inv. č. 145).

68) H. Čejková, o. c. v pozn. 1, s. 6 (a 31) s odkazem na informaci uvedenou v K. Chamonikola, Kapitoly k sochařství a deskové malbě, in: K. Chamonikola ed., *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Díl 2*. Brno: Moravská galerie v Brně 1999, s. 268. Patrně by bylo možné předpokládat i činnost jiných lokálních dílen.

s jihočeským a moravským malířstvím a předpokládala rakouský vliv.⁶⁹⁾ Telč, místo dochování obrazu, se nachází poblíž rozhraní Čech a Moravy. Dílo bylo s největší pravděpodobností pořízeno v době pánů z Hradce, což by hypoteticky podporovalo vazbu západním směrem. Nejednotná povaha dochovaného fondu jihočeského deskového malířství ze sledovaného období však dosud nedovolila obraz přiřadit k jiným existujícím památkám.⁷⁰⁾ Nižší úroveň provedení rytého pozadí by svědčila o lokální dílně, ačkoli kvalita malby je nezanedbatelná.

Sporu naopak nemůže být o tom, že telčská deska navázala na místní tradici mariánských obrazů určených pro české prostředí,⁷¹⁾ přestože se přímo nepřimyká k žádnému z tradičně vyčleňovaných schémat.⁷²⁾ Ježíška prostovlasá Panna Marie drží na diagonálu, nikoli *en face*, ani jedna z postav nekomunikuje s divákem. Jedná se spíše o intimní scénu vztahu matky se synem.⁷³⁾ Tento způsob podání výjevu lze vedle působení dobových umělecko-ideových tendencí přikládat vlivu předpokládané předlohy. Z analýzy formálních vlastností desky vysvítá, že se při jejím vzniku uplatnila grafika, která prostředkovala kontakt se zahraničním uměním, jak bylo v dané době běžné. Zdroj by bylo možné navrhnout vícero. Výjev na obraze lze kupříkladu přirovnávat k listu Madony s Ježíškem v okně z dílny Mistra E. S. (L. 73, 1465),⁷⁴⁾ na kterém se objevuje obdobná kompozice (orientace Mariiny postavy a její typ), motiv jablka v Ježíškově ruce anebo brokatový potah s granátovým vzorem na pozadí, ačkoli se nejedná o prvky výlučné. Pravděpodobnější a patrně také zřetelnější se tak zdají být zvláště vazby na okruh Martina Schongauera, případně na díla, která s ním bývají spojována. V této souvislosti lze zmínit, že se tento malíř v 80. letech 15. století stal v Colmaru členem sdružení růžence.⁷⁵⁾ Při studiu možných zahraničních inspirací telčského obrazu by to bylo do určité míry možné zohlednit. Obdobná postava Panny Marie korunované se stejnou orientací, dvojicí korunujících andělů coby jáhnů, typem Madony, která má rozpuštěné vlasy a odhalený ušní boltec, i s motivem doteku Mariina spodního šatu se objevuje na výjevu Madony na půlměsíci (Ženy sluncem oděné, L. 40) z doby kolem roku 1470 (obr. 24),⁷⁶⁾ který bývá uváděn také v souvislosti s obrazem na mariánském oltáři v dómu sv. Štěpána ve Vídni anebo s obrazem Panny Marie sluncem oděné ve

Obr. 24: Madona na půlměsíci (Žena sluncem oděná, L. 40, kolem roku 1470), Martin Schongauer. Harvard Art Museums/Fogg Museum, object. No. G3626 (Reprodukce z: <https://harvardartmuseums.org/art/277900>. Photo © President and Fellows of Harvard College, Harvard Art Museums/Fogg Museum, Gift of William Gray from the collection of Francis Calley Gray).

městě Ybbs v Rakousku.⁷⁷⁾ Podobnosti Schongauerova listu a telčské Madony lze dle posouzení autorů považovat za nezanedbatelné.⁷⁸⁾ Pro úplnost se též nabízí uvést, že příbuzné motivy sblížující Schongauerovy práce s telčskou deskou je možné nalézt na některých umělcových malířských dílech, kupříkladu na obraze z kostela sv. Martina v Colmaru s Madonou v růžovém keři neznámého původního určení (kolem roku 1473).⁷⁹⁾

Snadno reprodukovatelné a přenosné Schongauerovy tisky kolem roku 1500 kolovaly v evropských městech jako artikl ceněný v profesní umělecké oblasti i mimo ni. Mechanismy jejich předávání lze sice objasnit jen nesnadno, za významné je ovšem možné považovat to, že se značně rozšířily pro potřeby modlitebních knih.⁸⁰⁾

69) H. Čejková, o. c. v pozn. 1, s. 20–30.

70) Viz J. Pešina, o. c. v pozn. 54; F. Matouš, Malířství, in: V. Denkstein – F. Matouš, Jihočeská gotika. Praha 1953, s. 78; J. Homolka, Desková malba, in: J. Homolka ed., Jihočeská pozdní gotika 1450–1530: Hluboká, Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie 1965, s. 269–270.

71) Viz M. Bartlová, Poctivé obrazy. České deskové malířství 1400–1460. Praha: Argo 2001, s. 74–80, 204 (obecně); H. Čejková, o. c. v pozn. 1, s. 31 (k obrazu); J. Klípa, Kultovní obraz v období krásného slohu a v 15. století, in: K. Kubínová – K. Benešová ed., o. c. v pozn. 39, s. 388–419; za konzultací děkujeme Haně Hlaváčkové.

72) I. Kořán, Život našich gotických madon, Umění 37, č. 3, 1989, s. 193–220; viz k tomu též H. Hlaváčková, o. c. v pozn. 39 a J. Klípa, o. c. v pozn. 71.

73) Viz k tomuto způsobu podání Panny Marie H. Hlaváčková, o. c. v pozn. 39, s. 375.

74) J. Höfler, Der Meister E. S. Ein Kapitel europäischer Kunst des 15. Jahrhunderts. Tafelband. Regensburg: Schnell und Steiner 2007, (Abb. 73).

75) S. Bartilla, o. c. v pozn. 50, s. 36.

76) S. Kemperdick, Martin Schongauer. Eine Monographie. Petersberg: Michael Imhof Verlag 2004, s. 118 (K. 33).

77) J. Royt, Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. Praha: Karolinum 2011, s. 235.

78) Srovnávat lze jak kompozici, tak detaily, ačkoli jiné prvky se přirozeně liší (např. u postav andělů).

79) Od roku 1973 se nachází v dominikánském kostele (S. Kemperdick, o. c. v pozn. 76, s. 164). Na tuto možnost inspirace a případnou souvislost s tisky užívanými pro potřeby růžencových bratrstev upozornila již Kaliopi Chamonikola v posudku práce Hany Čejkové.

80) Podobněji např. I. Ciulisová, Stiche als Gebrauchsobjekte: zur Verbreitung von Schongauers Grafik in Mitteleuropa, in: T-H. Borchert, Van Eyck bis Dürer. Altniederländische Meister und die Ma-

Obr. 25: Madona na půlměsíci (Žena sluncem oděná, L. 40, kolem roku 1470), Martin Schongauer, a obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči (srovnání). Harvard Art Museums/Fogg Museum, object. No. G3626 (Reprodukce z: <https://harvardartmuseums.org/art/277900>. Photo © President and Fellows of Harvard College, Harvard Art Museums/Fogg Museum, Gift of William Gray from the collection of Francis Calley Gray; Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč).

Obr. 26: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail postav andělů.

Obr. 27: Obraz korunované Panny Marie s Ježíškem z muzea v Telči – detail lemu pláště Panny Marie.

Obraz korunované Panny Marie z telčského muzea tedy představuje syntézu vlivů, v níž se projevila návaznost na místní tradici i trvalejší zprostředkovaný kontakt s uměleckým děním v zahraničí.⁸¹⁾ Nosná se zdá být zejména souvislost s růžencovým spolkem a obrazovými motivy z tohoto prostředí, kterou dovolí blíže objasnit další specializované bádání.

Na závěr shrnutí zjištění o obraze z telčského muzea je možné připojit ještě poznámku o ikonografii výjevu.⁸²⁾ Ačkoli se nevyznačuje natolik výraznou symbolickou náplní jako starší mariánské obrazy z českého prostředí,⁸³⁾ některé pozoruhodné momenty lze přesto zmínit. Na obraze se objevují obvyklé významové prvky, k nimž kromě druhé panenské korunky Madony, která je současně prezentována jako královna nebes, patří i jiné tradiční a pašijové motivy. Jde o bílou roušku, na níž spočívá nahý Ježíšek coby hostie, anebo o mírné vytočení Ježíškova chodidla směrem k divákovi. Zlaté jablko symbolizuje prvotní hřích a předznamenává Ježíšovo vykupitelské poslání. Dotek

lerei in Mitteleuropa 1430–1530. Stuttgart: Groeningemuseum 2010, s. 113–121, zvl. 113–114; S. Kemperdick, o. c. v pozn. 76, s. 168. (Pro zajímavost uvedme, že v roce 1476 vyšel tiskem „Rosenkranzbuch“ Jakoba Sprengera s dřevorezem Madony v růžovém keři na titulním listu.)

81) K tomu viz M. Bartlová, o. c. v pozn. 71, s. 397.

82) Srov. K. Bobková-Valentová – P. Hnilicová edd., o. c. v pozn. 1, s. 316–317 (katalogové heslo C.I.21, autorka M. Ramešová). Výklad je zde zčásti korigován.

83) Za pomoc při interpretaci děkujeme Haně Hlaváčkové.

Mariina šatu ve výstřihu, v určité podobě přítomný i na zmíněné grafice Martina Schongauera, je možné interpretovat spíše hypoteticky.⁸⁴⁾ Ve druhé polovině 15. století značně oblíbený granátový dezén, který byl užíván jako tradiční dekorace tkanin pro vladařské trůny či korunovační roucha,⁸⁵⁾ mohl být spojován s poměrně širokou škálou christologických odkazů.⁸⁶⁾ Na desce je doplněn květinovými motivy, které lze vztáhnout k významům spjatým s mariánskou symbolikou (karafiát?). Pozornost vzbuzují i některé subtilnější detaily, kupříkladu rozlišení postav andělů v bílých tunikách přepásaných štolami, kteří na výjevu vystupují coby jáhni (zřejmě jako archandělé Gabriel a Michael). Štolu levého anděla zdobí drobné bílé křížky. Tento anděl současně hledí vzhůru, zatímco druhý se štolou bez výzdoby upírá pohled opačným směrem (obr. 26). Není vyloučeno, že andělé komunikovali s výjevem na nedochovaném rámu obrazu, případně že rozdílnosti zprostředkovávaly odkaz na zásadní okamžiky dějin spásy v rámci symbolické koncepce celého obrazu.⁸⁷⁾ Jiný zajímavý, avšak značně diskutabilní detail představuje vyšívání lemu Mariina modrého pláště, na kterém je v naznačeném vzoru možné určit několik písmen. S relativní mírou jistoty lze uvažovat, že se jedná o písmena M, W, X (případně další litery, viz obr. 27). Nejzřetelněji byl tento dekor proveden na rukávu Panny Marie v levé části obrazu.⁸⁸⁾ Nicméně právě partie s Madoniným pláštěm, jak bylo uvedeno výše, patří k těm, které byly nejvíce dotčeny pozdější úpravou. Spolehlivý výklad motivu to v podstatě znemožňuje. Čistě v rovině hypotézy lze podotknout, že pokud by odrážel původní situaci, jednalo by se o pozoruhodný doklad významového doplnění tohoto mariánského obrazu, který v souvislostech dochování představuje značně kvalitní a výjimečné umělecké dílo.

*Stať vznikla jako součást řešení aktivity **Katastrofy a drobné nehody v Telči v rámci programu Akademie věd ČR, Strategie AV21 – město jako laboratoř změny; stavby, kulturní dědictví a prostředí pro bezpečný a hodnotný život** na Ústavu teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, v. v. i.*

MGR. BC. MICHAELA RAMEŠOVÁ, PH.D., DOC. ING.
MICHAL VOPÁLENSKÝ, PH.D., ING. IVANA KUMPOVÁ, ING. JAROSLAV VALACH, PH.D.

– ÚSTAV TEORETICKÉ A APLIKOVANÉ MECHANIKY
AV ČR, v. v. i., PROSECKÁ 809/76, PRAHA 9

ZA AUTORSKÝ KOLEKTIV: RAMESOVA@ITAM.CAS.CZ

84) Čistě hypoteticky by se nabízela určitá souvztažnost k motivu doteku Mariiny roušky (*peplum cruentatum*).

85) K tomu viz např. L. Monnas, *Renaissance Velvets*. London: Victoria and Albert Museum 2012.

86) Viz např. J. Royt – H. Šedinová, *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Mladá fronta 1998, s. 99; H. Rulišek, *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*. Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie 2005, (heslo jablko); L. Impelluso, *Nature and its symbols*. Los Angeles: Getty Publications 2004, s. 145.

87) Gabriel jako archanděl Zvěstování, oznámení Kristova vtělení, a Gabriel jako anděl, který figuruje ve knize Zjevení a na námětech Posledního soudu.

88) Písmena jsou patrná zejména nad Madoniným pravým rukávem, avšak v náznacích se objevují i na dalších partiích Mariina pláště.

PRAMENY A LITERATURA

- Diecézní archiv Biskupství brněnského Rajhrad, Farní a děkanský úřad Telč, listina z 6. března 1469, Telč, sign. 5.
- Diecézní archiv Biskupství brněnského Rajhrad, Farní a děkanský úřad Telč, inv. č. 22, kart. 22, Vizitační kniha děkanátu telčského 1668–1672, nestr.
- Diecézní archiv Biskupství brněnského Rajhrad, Farní a děkanský úřad Telč, inv. č. 21, kart. 21, Liber visitationis decanalis 1724–1730.
- Moravský zemský archiv, Matrika oddaných 1875–1910, č. knihy 6992, nestr.
- Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Cod. 13558*, f. 8r.
- Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Cod. 13558*, f. 28v–29.
- Státní okresní archiv Jihlava, Archiv města Telč, Kniha testamentů, sign. Č 38 (inv. č. 145).
- Bartilla, S. 2006: Růžencové bratrstvo od svého počátku do Dürerovy doby, in: O. Kotková ed., Albrecht Dürer. Růžencová slavnost. 1506–2006. Praha: NG, s. 33–40.
- Bartlová, M. 2001: Poctivé obrazy. České deskové malířství 1400–1460. Praha: Argo.
- Beringer, J. – Janoušek, J. 1892: Město a panství Telč. Telč.
- Bláha, J. – Hrdlička, J. 1998: Kostel sv. Vojtěcha poblíž Studnic u Telče (K podobě pozdně středověkých krovů v okolí Telče), Průzkumy památek V, č. 2, s. 99–115.
- Bobková-Valentová, K. – Hnilicová, P. edd. 2020: Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši. Katalog výstavy. Praha: Historický ústav AV ČR, NPÚ, Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR.
- Ciulísová, I. 2010: Stiche als Gebrauchsobjekte: zur Verbreitung von Schongauers Grafik in Mitteleuropa, in: T-H. Borchert, Van Eyck bis Dürer. Altniederländische Meister und die Malerei in Mitteleuropa 1430–1530. Stuttgart: Groeningemuseum, s. 113–121.
- Cori, J. N. 1894: Jindřich IV. z Hradce: nástin životopisný. Jindřichův Hradec: F. Tischer.
- Čejková, H. 2007: Deskový obraz Panny Marie s dítětem (z 15. století?) z Muzea v Telči. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Milena Bartlová. Brno [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/b7n54/> [cit. 2019-05-13].
- Eichler, K. 1888: Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rak. Slezsku. Díl 1. Část druhá. Brno.
- Hamrllová, A. – Sekanina, A. 2020: K mobiliáři telčských kostelů, in: K. Bobková-Valentová – P. Hnilicová edd., Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši. Katalog výstavy. Praha: Historický ústav AV ČR, NPÚ, Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, s. 42n.
- Haragová, V. 2014: Kaple svatého Jana Křtitele při ambitu kostela svatého Václava v Olomouci a její výzdoba, in: Opuscula historiae atrium 63, č. 1–2, s. 12–23.
- Hlaváčková, H. – Seifertová, H. 1986: Mostecká madona – imitatio a symbol, Umění 31, s. 44–57, Exkurs, s. 53–54.
- Hlaváčková, J. 2019: Počátky české deskové malby, její podoby a funkce, in: K. Kubínová – K. Benešová edd., Imago et imagines. Výtvarné dílo a proměny jeho funkcí v českých zemích od 10. do první třetiny 16. století. Praha: Academia, s. 364–387.
- Höfler, J. 2007: Der Meister E. S. Ein Kapitel europäischer Kunst des 15. Jahrhunderts. Tafelband. Regensburg: Schnell und Steiner.
- Homolka, J. 1965: Desková malba, in: J. Homolka ed., Jihočeská pozdní gotika 1450–1530: Hluboká. Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, s. 269–270.
- Horký, J. E. 1845: Die Tempelherren in Mähren: Sagen, Untersuchungen, Geschichte: mit einem Einhangen über die wirklichen und vorgeblichen Besitzungen der Tempelherren in Mähren in Böhmen. Znaim.
- Hradilová, J. – Hradil, D. – Trmalová, O. – Žemlička, J. 2016: Metodika pro vizualizaci vnitřní struktury malířského díla s využitím nových metod na bázi rentgenového záření. Praha: Akademie výtvarných umění.
- Hrdlička, J. – Hrdličková, M. – Melmuková-Šašecí, E. – Bláha, J. 1999: Telč 900 let (1099–1999). Telč.
- Hruďička, A. 1899: Kostel Matky Boží a jiné církevní památky města Telče. Kutná Hora.
- Hruďička, A. 1908: Topografie diecese brněnské. Brno.
- Chamonikola, K. 1999: Kapitoly k sochařství a deskové malbě, in: K. Chamonikola ed., Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Díl 2. Brno: Moravská galerie, s. 245–272.
- Chlumská, Š. ed. 2017: Materiálový průzkum a dokumentace středověkých děl. Deskové malířství a sochařství 1300–1530. Památkový postup. Praha: NG.
- Impelluso, L. 2004: Nature and its symbols. Los Angeles: Getty Publications.
- Janoušek, J. 1886: Městský archiv v Telči na Moravě, in: Sborník historický 4, s. 10–11.
- Janovský, F. 1898: Musejní spolek v Telči, Časopis Matice moravské 22, č. 2, s. 187–189.
- Jaroš, Z. a kol. 2006: Kříž i kalich. Katalog výstavy. Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava.
- Lavička, R. 2017: Pozdně středověká architektura v Jindřichově Hradci za vlády Jindřicha IV. z Hradce (*1463 – †1507), in: Jihočeský sborník historický 86, s. 28–59.
- Kemperdick, S. 2004: Martin Schongauer. Eine Monographie. Petersberg: Michael Imhof Verlag.
- Klípa, J. 2020: Kulturní obraz v období krásného slohu a v 15. století, in: K. Kubínová – K. Benešová edd., Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši. Katalog výstavy. Praha: Historický ústav AV ČR, NPÚ, Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, s. 388–419.
- Kořán, I. 1989: Život našich gotických madon, Umění 37, č. 3, s. 193–220.
- Křenková, Z. 2012: Nově nalezená malba v bývalém kostele františkánů observantů v Jemnici a její slezské východisko, in: Památky Vysočiny 2011, Sborník NPÚ ÚOP V Telči, Telč, s. 127–139.
- Maňas, V. – Orlita, Z. 2020: Náboženská bratrstva v Telči, in: K. Bobková-Valentová – P. Hnilicová edd., Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši. Katalog výstavy. Praha: Historický ústav AV ČR, NPÚ, Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, s. 149–157.
- Matouš, F. 1953: Malířství, in: V. Denkstein – F. Matouš, Jihočeská gotika. Praha, s. 64–82.
- Monnas, L. 2012: Renaissance Velvets. London: Victoria and Albert Museum.
- Pacík, K. ed. 1932: Turistický průvodce po Telči. Telč: J. Fišer.
- Pátková, H. 2000: Bratrství ke cti Božie. Poznámky ke kulturní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách. Praha: KLP-Koniasch Latin Press.
- Pavlíková, V. 2019: Mariánská úcta a nástěnné malby v kostele Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Bernardina Sienského v Olomouci na Bělidlech, in: Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 2 / Studia Historiae Artium III, s. 49–68.
- Pešina, J. 1950: Česká malba pozdní gotiky a renesance. Praha: Orbis.
- Radostová, Š. 2018: Křídla oltářů z Telče (T06468, T06469), in: Š. Radostová ed., Ad unicum. Umělecká díla z fondů Národního památkového ústavu I/2. Od gotiky k manýrismu. Praha: NPÚ, s. 91–94.
- Ramešová, M. 2020: Podoby mariánské úcty v Telči, in: K. Bobková-Valentová – P. Hnilicová edd., Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši. Katalog výstavy. Praha: Historický ústav AV ČR, NPÚ, Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, s. 158–165.
- Rampula, J. nedat.: Fara staroměstská a fara u sv. Jakuba. Rkp., nestr.
- Royt, J. 2006: Slovník biblické ikonografie. Praha: Karolinum.
- Royt, J. 2011: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. Praha: Karolinum.
- Royt, J. – Šedinová, H. 1998: Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha: Mladá fronta.
- Rulišek, H. 2005: Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie. Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie.
- Studýnková, R. 2014: Muzea na Vysočině v období druhé světové války. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Pavel Holman. Brno [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/jxp59/> [cit. 2022-02-26].
- Štefanová, M. 1985: Figurálně zdobené rámy českých gotických obrazů, Umění 33, s. 315–329.
- Teplý, F. 1927: Dějiny města Jindřichova Hradce. Část všeobecná. Dílu 1. svazek 2. Dějiny města za vlády pánů z Hradce linie Telecké (1453–1604). Jindřichův Hradec.
- Tiray, J. 1913: Vlastivěda moravská. II. Místopis. Telecký okres. Brno: Musejní spolek v Brně.
- Vavřík, D. – Žemlička, J. 2015: Rentgenové zobrazování plastik a obrazů, in: M. Drdáký – Z. Slížková – J. Valach edd., Příspěvek technických věd k záchraně a restaurování památek. Praha: Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, Centrum excelence Telč, s. 320–329.
- Wolný, G. 1860: Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften: Abt. II. Brünner Diöcese. Bd. III. Brünn.

UNTERSUCHUNG DES BILDES DER GEKRÖNTEN JUNGFAU MARIA MIT DEM JESUSKIND AUS DEM MUSEUM IN TELTSCH/TELČ UND DES KONTEXTES SEINER ENTSTEHUNG

Seit 2019 lief die Untersuchung des Tafelbildes der gekrönten Jungfrau Maria aus dem Museum in Teltsch, eines einzigartig erhaltenen regionalen Denkmals der Tafelmalerei, dessen Provenienz noch nicht vollständig geklärt ist und das aus der Zeit um 1500 stammt. Das Werk wurde mit Hilfe von Röntgenaufnahmen und Computertomographie analysiert. Auch wurde die Reaktion des Objektes auf thermische Anregung und auf die Bestrahlung im infraroten Spektralbereich beobachtet und ausgewertet. Die Synthese der Erkenntnisse erlaubte es, die Zusammensetzung des Bildträgers des Gemäldes, der aus zwei, mit vier Zapfen verbundenen Brettern bestand und gegebenenfalls Schäden des Holzes zu studieren. Darüber hinaus war es möglich, die zeitgenössische Technologie zur Vorbereitung des hölzernen Bildträgers zu studieren und anhand der unterschiedlichen Eigenschaften der Materialien das Ausmaß seiner Beschädigung und der sekundären Reparaturen zu bestimmen. Eine Untersuchung mit Hilfe der Radiographie, auf deren Grundlage die Technik der Handschrift des Malers verglichen wurde, trug zur Verifizierung des Umfangs der neuzeitlichen Eingriffe in die Malerei bei. Die Untersuchung ermöglichte auch einige Aspekte der Entstehung der Szene durch das Studium der von den Farbpigmenten bedeckten, geritzten sowie mit Pinsel gemalten Unterzeichnung zu beschreiben. Die Ergebnisse unterstützen die Annahme, dass das Werk durch die Adaption graphischer Vorlagen ausländischen Ursprungs entstanden ist, die mit dem Milieu der Rosenkranzbruderschaften verbunden waren. Ähnlichkeiten zeigt es insbesondere mit Werken von Martin Schongauer. Die Provenienz des Werkes kann bislang nicht identifiziert werden, aber es gelang zu präzisieren, dass die Erwähnungen in den Quellen von der Existenz einer wundertätigen Darstellung der Jungfrau Maria in der Kirche der Muttergottes zu Teltsch von einer Statue sprechen. Das Gemälde stammt wahrscheinlich aus der Zeit der Herren von Neuhaus (von Hradec), was eher auf eine Verbindung mit Zentren westlich von Teltsch hinweisen würde. Das Werk schließt formal und ikonographisch an die Tradition der böhmischen Marienbilder der Tafelmalerei an.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Vorderseite – (alle Fotos O. Petyniak; Archiv © NPÚ ÚOP [Nationales Denkmalinstitut, Gebietsfacharbeitsstelle] in Telč; Muzeum Vysočiny Jihlava (Das Museum der Region Vysočina in Iglau) Zweigstelle Telč, wenn nicht anders angegeben).

Abb. 2: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Rückseite.

Abb. 3: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Frontalschnitt durch die Tafel aus der Rückansicht, CT-Modell (alle CT-Modelle oder Röntgenaufnahmen © CET ŮTAM AV ČR [Centrum Telč, Institut für theoretische und angewandte Mechanik der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik], Labor für Röntgentomographie; Muzeum Vysočiny Jihlava, Zweigstelle Telč).

Abb. 4: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail des durch die Figur des rechten Engels (rechts) führenden Kontakts zwischen den Brettern der Tafel und des durch die Mitte der Tafel (links) führenden Risses auf der Röntgenaufnahme.

Abb. 5: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail des Risses in der Mitte der Tafel.

Abb. 6: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – die Reaktion auf den Wärmeimpuls in verschiedenen Phasen, erfasst von einer Wärmebildkamera (© ŮTAM AV ČR, Abteilung für Diagnostik und Konservierung von Denkmälern; Muzeum Vysočiny Jihlava, Zweigstelle Telč).

Abb. 7: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail der verkitteten Beschädigung der Malerei am mittleren Riss bei der Krone Mariens, CT-Modell.

Abb. 8: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem

Museum in Telč – Detail des Schadens im Holz (links) und der Farbabplatzungen auf der Röntgenaufnahme (rechts).

Abb. 9: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Frontalschnitt durch die Tafel aus der Rückansicht mit Radelung und Gewebe, erkennbar über der Verbindung der Bretter, CT-Modell.

Abb. 10: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Frontalschnitt durch die Tafel aus der Vorderansicht mit einem erkennbaren Gewebe über der Verbindung der Bretter, CT-Modell.

Abb. 11: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail eines Holzschadens im oberen Teil des linken Arms Christi, Querschnitt und seitlicher Schnitt, CT-Modell.

Abb. 12: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail der verfüllten Öffnungen in den drei ursprünglichen Ecken der Tafel, Frontalschnitt, CT-Modell.

Abb. 13: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail der verfüllten Öffnungen in der linken und rechten oberen Ecken der Tafel, Querschnitt, CT-Modell.

Abb. 14: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail der Unterzeichnung im Bereich des Gesichts des Jesuskindes.

Abb. 15: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail der Unterzeichnung im Bereich des Brustkorbs des Jesuskindes.

Abb. 16: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail der Unterzeichnung in den Gewandfalten des rechten Engels.

Abb. 17: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail der Unterzeichnung der Stirnbänder der Engel auf der Röntgenaufnahme.

Abb. 18: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail des Untergewandes Mariens mit pastosen, weißen Strichen.

Abb. 19: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Schrägsicht auf die Tafel mit Relief.

Abb. 20: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail der Ausbesserung der rechten Ecke des Bildträgers aus der Rückansicht, Frontalschnitt durch die Stärke der Tafel, CT-Modell.

Abb. 21: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail der Einpassung der Querleiste in den Bildträger, seitlicher Schnitt durch die Stärke der Tafel, CT-Modell.

Abb. 22: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail des Ärmels der rechten Hand Mariens mit Craquelé.

Abb. 23: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Kartierung der Stellen mit den markantesten neuzeitlichen Eingriffen (Foto O. Petyniak, bearbeitet von M. Ramešová).

Abb. 24: Madonna auf die Mondschei (Frau, mit der Sonne bekleidet, L. 40, um 1470), Martin Schongauer. Harvard Art Museums/Fogg Museum, Objekt-Nr. G3626 (Reproduktion aus: <https://harvardartmuseums.org/art/277900>. Photo © President and Fellows of Harvard College, Harvard Art Museums/Fogg Museum, Gift of William Gray from the collection of Francis Calley Gray; Muzeum Vysočiny Jihlava, Zweigstelle Telč).

Abb. 25: Madonna auf die Mondschei (Frau, mit der Sonne bekleidet, L. 40, um 1470), Martin Schongauer, und das Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit Jesuskind aus dem Museum in Telč im Vergleich. Harvard Art Museums/Fogg Museum, Objekt-Nr. G3626 (Reproduktion aus: <https://harvardartmuseums.org/art/277900>. Photo © President and Fellows of Harvard College, Harvard Art Museums/Fogg Museum, Gift of William Gray from the collection of Francis Calley Gray; Muzeum Vysočiny Jihlava, Zweigstelle Telč).

Abb. 26: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail der Engelsfiguren.

Abb. 27: Bild der gekrönten Jungfrau Maria mit dem Jesuskind aus dem Museum in Telč – Detail des Mantelsaums Mariens.

(Übersetzung S. Bartilla)